

Úcta k životu a zodpovednosť človeka.

Prekvapilo ma, že som sa dostal do panelu expertov. Nuž chvejem sa od korieňov vlasov až po päty, kedy to vyjde najavo. Radšej sa hneď priznám. Nie som expert. Keď som už tu, budem k vám hovoriť ako laik. Človek, čo nemá pokoja, pýta sa, načo svojou prítomnosťou zaberá miesto na tejto zemi. Nevie sa uspokojiť s odborne zdôvodnenou odpoveďou, že človek sa vo vesmíre vyskytuje čírou náhodou, a nie je rozumné jeho existencii pripisovať akýkoľvek význam. Tvrdohlavo hľadám podmienky, za ktorých by môj pobyt na zemi predsa len dával akýsi vyšší zmysel. Vopred poctivo priznám, že od pôvodného ateizmu som sa pri svojom pýtaní dostal až k Bohu, a tak sa moje reflexie o našom svete budú pohybovať v perspektíve božieho. Som kresťanský teológ, nuž môj pohľad bude zafarbený kresťanskou víziou skutočnosti. Tím z vás, ktorým je taká vízia cudzia, sa budú azda niektoré časti mojej výpovede zdať zbytočné a čudné. Majte prosím so mnou trpezlivosť, možno to predsa len bude na niečo užitočné.

Je mi jasné, že odpoveď na otázku zmyslu musím hľadať spolu so všetkými vami, v ľudskom spoločenstve, a nie len v ňom, ale i spolu so stromami, riekami a zvieratami, i so vzdialenými planétami v temnej katedrále vesmíru. Jedno viem s istotou, nech si pôvod života vysvetlíme akokoľvek, nikdy neunikneme tomu základnému: Je to zázrak. Kým si človek neprizná túto prvotnú pozíciu úžasu, všetko ostatné mu zostane zahmlené. Z začať treba práve tu - úctou k životu. A tú pôsobivo vyjadril Albert Schweitzer: obr 1.

Na tretí deň sme počas západu slnka, pri dedinke Igendia, plávali pozdĺž ostrova v strede širokej rieky. Štyri hrochy s mláďatami sa kolísavým krokom uberali naším smerom po piesočnom brehu. V tej chvíli, uprostred únavy a depresie, ma ako blesk osvietili tieto slová "úcta k životu". Pokiaľ viem, tie slová som nikdy nepočul ani nečítal. V okamihu som si uvedomil, že v sebe nesú riešenie problému, ktorý ma trápil. Došlo mi, že hodnotový systém, ktorý sa zaoberá iba našimi vzťahmi k ostatným ľuďom, by bol neúplný, chýbala by mu sila dobroty. Iba cez úctu k životu môžeme ustanoviť duševný a humánny vzťah rovnako k ľuďom ako i k všetkým ostatným živým tvorom na dosah.

Úcta k životu - tak som pôvodne svoj príspevok nazval. Keď som vec lepšie zvážil, nedalo mi a titul som doplnili: Úcta k životu a zodpovednosť

človeka. Lebo úcta človeka volá k zodpovednosti. Úcta nás uchvacuje, no zodpovednosť pred nás zázrak sveta kladie ako úlohu. Pýta sa nás: Týka sa ťa voda, les a vzduch, život zvierat či život rastlín. To nie je otázka pre expertov životného prostredia, kladie sa rovnako každému človeku. Odpoveď je prostá: Týka. V tejto chvíli, zatiaľ čo hovorím – dýcham, zatiaľ čo vy počúvate – dýchate. Ten istý vzduch. Skúste si predstaviť žeby vám moja prednáška vyrazila dych, prestanete dýchať. Bol by som zvedavý ako by ste sa zaobišli bez dýchania. A voda. Skúste na týždeň vysadiť vodu, čo to s vami spraví. Nuž týka sa nás. Týka sa nás i les, zelené pľúca zeme, v ktorých vyvierajú vodné pramene, i zvieratá, ktoré v tých lesoch žijú – sú súčasťou ohromnej symbiózy, neodmysliteľné časti zázračného eco systému. A my? I my sme vpletení do tkaniva živej prírody. Bez nej by sme tu neboli. Tu by sme mohli skončiť, no nemôžeme.

Voda, les i vzduch sa nás týkajú ešte inak. Sú tu splašky, čo vtekajú do riek jazier i morí. Chemikálie, ktoré otravujú zem, exhaláty, ktoré zamorujú vzduch, holoruby ktoré čistia svahy našich hôr. Odkiaľ sa tu berú, kto to má na svedomí? Nuž sme to my, ľudia, nik iný. Žiadny iný tvor neničí vodu les i vzduch. A je to znova človek, ktorý sa za to na seba hnevá – neblahý stav sveta pomenoval ekologická kríza: Klimatické zmeny, globálne otepľovanie, odlesňovanie planéty, znečistenie ovzdušia, vyčerpávanie prírodných zdrojov. Všetko veľké témy pre expertov - odborníkov. Jedni tvrdia to druhí ono, bežný človek, ako ja sa v tom veľmi nevyzná. No celkom blízko pri mne sú témy , kde viem, že sa ma to týka, tam kde to voľným okom vidím. Donedávna sa nad Levočou rozprestieralo najväčšie zalesnené pásmo na Slovensku. Ten priestor dlho patrilo armáde. Po revolúcii ho armáda opustila. Sprístupnili ho verejnosti. No skôr než tam vstúpil prvý čundrák, pohotovo založená eseročka Vojenské lesy, veľkú časť stromov zo zalesneného pásma vyťažila a predala do zahraničia. Od roku 2000 Vysoké Tatry prišli o tretinu lesa, konštatuje sa v najnovšej správe Inštitútu environmentálnej politiky ministerstva vnútra. Aktivista Erik Baláž na hrozivé miznutie lesa odpovedal iniciatívou na sociálnych sieťach – My sme les. Zverejnil na ňom desatoro pre les. Do dnešného dňa sa k jeho výzve pridalo viac než 62 tisíc podporovateľov.

Zvláštne: Zo všetkých živočíšnych druhov žijúcich na našej planéte, iba človek pre život planéty predstavuje ohrozenie. Biblický prorok Izaiáš to

v divnej predtuche videl, skôr než sa na scéne vynoril moderný človek so svojou vedecko-technickou revolúciou: *Zem smúti chradne a vädne*, napísal, *zem poškrvnili jej obyvatelia, tí čo prestupujú zákony, porušujú ustanovenia. Preto kliatba zožiera zem.*

Čo to s tebou je človek? Kde je v tebe problém? Erazim Kohák, Konrad Lórenz i iný eco – myslitelia si všimajú, že zatiaľ, čo ostatné živočíšne druhy sa uspokojia s napĺňaním svojich životných potrieb, človeku to nestačí – chce stále viac. Kde sa v človeku berie tá nenásytnosť. Anglický básnik nositeľ Nobelovej ceny za literatúru T. S. Eliot v tridsiatych rokoch minulého storočia napísal knihu: *Idea of Christian society*. Všimá si v nej hrozbu, ktorú pre prírodu predstavuje sekulárny človek so svojou priemyselnou revolúciou a ideálom nepretržitého ekonomického rastu. **text 2.** *Náboženstvo na rozdiel od moderného pohanstva, predpokladá život v súlade s prírodou. Medzi prirodzeným a nadprirodzeným životom existuje istý vzájomný súlad, aký vo vzťahu prvého či druhého k mechanickému životu neexistuje. Spoločnosť organizovaná iba na princípe súkromného zisku vedie neregulovanou industrializáciou k deformovaniu ľudskosti a k vyčerpaniu prírodných zdrojov. Chybný postoj k prírode vyplýva z chybného postoja k Bohu a dôsledkom je nevyhnutná záhuba.*

Eliot si všimol, že nenásytnosť v človeku narastá tým viac, čím viac sa jeho vedomie sekularizuje, čím viac sa odvracia od prírody i od Boha. Svet pre neho prestáva byť posvätným priestorom. Stráca transcendentný horizont, žije iba pre svoje vlastné záležitosti. No človek je transcendentná bytosť, jeho ľudskosť sa utvára práve tam kde sám seba presahuje k nadľudskému celku. V srdci človeka je večnosť, napísal biblický Kohelet. Človek je bytosť poznačená absolútnou túžbou. Túžbou po plnosti po dokonalosti. Nestačí mu niečo, chce všetko. Taká túžba však môže nachádzať uspokojenie iba vo vzťahu k absolútnemu. Preto človek po celé svoje dejiny nad svojou ohraničenou existenciou vnímal transcendentný horizont dokonalého Božieho bytia v ktorom je zahrnuté všetko. Tam smeroval hlad jeho absolútnej túžby. Z horizontu človeka sa však božie nekonečno vytráca, a tak svoju túžbu obracia na svoje ohraničené pozemské možnosti. Hľadá raj na zemi- dokonalosť absolútno tu a teraz. Preto chce vždy viac a viac, pôžitku, prepychu, vzrušenia, slasti a v prvom rade viac a viac úspechu dominancie a moci. Konzumný život je poľutovania hodnou náhradou transcendentného horizontu života. Nuž zdá sa, že bez toho aby moderný

človek znovu objavil svoj vzťah k bytiu ktoré ho presahuje, nenájde silu prijať zodpovednosť za zázrak života.

Nuž, človek je čudný tvor. Čosi v jeho prirodzenosti má skazonosný vplyv na životné prostredie. No ten istý človek to o sebe vie. Ten istý človek je schopný zastaviť sa a od ničenia sa obrátiť k aktívnej ochrane prírody.

Prečo je to tak? Človek má vo svete zvláštne postavenie. Nad prírodou má tajomnú moc. Tou mocou môže svet chrániť a rozvíjať, no môže ho i zničiť. obr 3.

V biblii nájdeme podivné obrazy mýtckej harmónie. U Izaiáša: Vlk leží vedľa baránka, leopard vedľa kozičky. Lev, jalovica, vól i medveď spolu ako jedno stádo, a uprostre nich človek – malé dieťa – pastierik zvierat. Evanjelium nám predkladá podobný obraz: Ježiš je v púšti obklopený spoločenstvom divých zvierat. Apoštol Pavel zas verí, že celé stvorené bytie očakáva, kedy sa tu zjaví pravý človek – človek ako syn Boží. Tie tri obrazy nám predkladajú idylický obraz zmierenia človeka s prírodou – zvieratá a uprostred nich človek ako prostredník. Tak si podľa starých legiend zvykneme predstavovať svätého Františka. Nereálna idyla? Ten obraz nie je taký nereálny, ako sa nám na prvý pohľad javí.

Zvieratá, ba i rastliny majú schopnosť vytvárať si k človeku vzťah. Zatiaľ čo píšem slová tejto úvahy, na stole sedí naša mačka Shanti a pozoruje ma. Pozrieme si do očí. Čo si o mne myslí? Ako ma vidí? Kto som v očiach svojej mačky? Vysypem vtáčí zob na rímsu okna. Zo strechy na opačnej strane dvora v okamihu priletí letka holubov. Holuby ma vidia, stačí malé gesto a už sú tu. Kráčam lesom. Zvieratá ma vetria, pozorujú ma zo svojej skrýše. Z vysokého neba na mňa hľadia oči jastraba. Svet je plný neľudských očí, ktoré ma vidia. A čo stromy, tráva, rastliny, kvety – vnímajú ma?

Pred rokmi v nízkom domčeku vedľa ondrejského cintorína žila zázračná starenka. V sklenenom prístavku mala zimnú záhradku, plnú kvetov. Zvykla s tými kvetmi tráviť celé hodiny, rozprávala sa s nimi ako s deťmi. A čuduj sa svete, tie kvety kvitli trikrát častejšie, ako by mali. Mali azda tie kvety ku starenke nejaký vzťah? Vnímali ju, poznali?

Čítal som o istom vedeckom pokuse. Výskumník kropil pokusnú rastlinu kyselinou. Senzormi pri tom snímal jej reakcie. Rastlina sa vždy pri styku

s kyselinou chvela. Keď pokus niekoľko krát zopakovali, stačilo, že onen bádateľ vstúpil do miestnosti a rastlinka sa začala chvieť.

Aj človek má zvláštnu schopnosť – vie si s inými živými tvormi vytvoriť vzťah, ktorým divoké zviera poľudšťuje. Dokáže skrotiť zviera. Divokého vlka premenil na psa – priateľa človeka. Odvážny milovníci zvierat, dokážu vytvoriť priateľský vzťah i s nebezpečnými dravými šelmami v ich prirodzenom prostredí. Iných ľudí by v okamihu roztrhali, svojho človeka poznajú dôverujú mu, nechajú sa ním hladkať ako celkom krotké tvory.

Človek má zvláštnu schopnosť spojiť cez vzťah k sebe i navzájom nepriateľské zvieratá. Pes, čo od rána do večera naháňa mačky, si „svoju mačku“ veľkoryso s očividným pôžitkom nechá ležať na bruchu? Zohrieva ju vlastným teplom. Tie zvieratka zmieril ich spoločný priateľ – človek. Ako na tých mýtických obrazoch. Podobné vzťahy dokáže človek vytvárať i s rastlinami. Ošetruje kultivuje, sadiť štepí, vytvára optimálne podmienky, aby mohla rastlinka rásť. Pomáha jej, aby jej kvety boli ešte krajšie, plody bohatšie a šťavnatejšie. Človek má zvláštnu schopnosť kultivovať prírodu.

Nuž naša ľudskosť sa netýka iba tvorby civilizácie, netýka sa iba toho aký sme k iným ľuďom, týka sa i toho aký sme k celej živej prírode. A to aký sme, do veľkej miery ovplyvňuje naša viera: To čo veríme o svete, priamo podmieňuje spôsob akým sa vo svete chováme.

Moderný človek osvietenckého typu sa zvykne na svet dívať optikou materialistického naturalizmu. Svet sa pred takou optikou redukuje na slepé materiálne procesy. Tie dlhou evolúciou v náhodných zrážkach slepých mechanických síl dospeli až k človeku. Bohom takého sveta je človek. On je jediným známym nositeľom tvorivého vedomia. Mocou svojho intelektu si postupne podmaňuje kráľovstvo vesmíru.

Pokúšením takej viery je sklon vidieť živý svet mechanicky, považovať ho iba za nálezisko prírodných zdrojov. Človek si ho mocou svojho dominantného postavenia privlastňuje právom silnejšieho. Tak sa les v našich očiach ľahko mení na zásobáreň dreva, hory na zásobáreň vzácnych kovov, ropy či nerastov a zvieratá na zdroj mäsa a kožušín. obr 4. Uprostred zázrakov života sa taký človek – vládca prírody stáva unudeným spotrebiteľom planéty. Jediný rozumný dôvod pre ktorý je taký človek motivovaný chrániť prírodu, je jeho vlastný ľudský záujem.

Nesmie zničiť prírodu, aby nezničil sám seba. Tu však krátkodobé ekonomické ciele ľahko prevážia nad dlhodobými perspektívami ekológie. Na ochranu prírody sú potrebné finančné prostriedky, finančné prostriedky bývajú však v našej trhovej ekonomike vždy spravidla na strane ekonomického zisku.

Postmoderný človek, tlačенý vedomím ekologickej krízy, hľadá ekologickejšie koncepty sveta. Hľadá cestu vo svetle múdrosti starých prírodných kultúr. Inšpiruje ho šamanistické učenia o jednote živého sveta. Mnohých ekologických aktivistov inšpiruje panteistický obraz sveta. S hlbokým citom hovoria o Gáji – matke zemi. Veľkou inšpiráciou sú starobylé filozofické systémy Indie.

V panteistickom obraze reality je príroda totožná s bohom. Všetko od najmenšieho zrnka prachu cez chobot slona až po človeka je rovnakou súčasťou jediného božstva prírody. Taká viera očividne dáva vzťahu človeka k prírode novú hĺbku. Človek sa učí vnímať tajomnú prepojenosť organizmu prírody, myslieť ako hora, vžívať sa do stromov i zvierat. No narazíme tu i na rozpor. Ak je príroda Bohom, odkiaľ sa v človeku berie etická požiadavka milosrdenstva? Prečo by sa silnejší v mne ochrany slabšieho mal vzdať vlastnej výhody? Prirodzený výber je určovaný nemilosrdným právom schopnejšieho organizmu. Podľa Richarda Dawkinsa, hybnou silou vývoja je sebecký gén. text 5. Tu je vhodné pripomenúť si jednu z výstižných sentencií Blaise Pascala: *Jediný čin milosrdenstva je viac ako celý vesmír s jeho hviezdami. Lebo zatiaľ čo prvé patrí do rádu prirodzeného druhé patrí do rádu nadprirodzeného.*

Panteistická vízia reality ťažko nájde presvedčivé dôvody pre zodpovednosť človeka za svet. Nevidí totiž žiadny rozdiel medzi bytím hada, vtáka, mačky, medveďa či človeka. Ak som iba rovnocennou súčasťou prírody, moja zodpovednosť za svet nemôže byť iná ako je zodpovednosť psa či mačky. Horlivá činnosť ochrancov prírody sa v takej perspektíve môže javiť ako neprístojná arogancie. Medvede nezakladajú spolky na ochranu človeka, to človek zakladá spolky na ochranu zvierat. Akým právom? Čo si ten človek vlastne o sebe myslí? Prečo by mal byť iný než ostatní? Prečo by sa jednoducho nemohol chovať ako iné živé tvory - bez váhania a škrupúl vo svete presadzovať svoje životné záujmy?

Človek má nad prírodou istú výnimočnú moc, tú moc si musí sám pred sebou čestne priznať a prevziať za ňu zodpovednosť. text 6. Carl Gustav

Jung napísal: *Človeku bola udelená nová zodpovednosť. Už sa nemôže vyhovárať na svoju malosť a ničotnosť, pretože temný Boh mu vložil do rúk atómovú bombu a chemické zbrane a dal mu moc vyliatť na svojich spolu-tvorov apokalyptické ampule hnevu. A keďže mu bola zverená takmer božská moc, nemôže zostávať naďalej slepý a nevedomý. Musí sa dozvedieť niečo o Božej prirodzenosti a o metafyzických procesoch, ak má porozumieť sám sebe a tak dosiahnuť poznanie Boha.*

Čo nám k tomu povie viera čerpajúca svoju inšpiráciu z Judeokresťanskej tradície? Podľa obrazov z knihy Genesis, človek nie je ani Bohom, nie je však ani súčasťou božstva prírody. Je obrazom Boha na zemi. Príroda je božská a posvätná – lebo z Boha pochádza všetko jej bytie, nie je však totožná s Bohom samotným. Človek sa z prírody do priestoru sveta vynára ako obraz Boha – vedomý a tvorivý správca priestoru sveta. Svet je Boží, nepatrí správcovi. Správca sa za svoje spravovanie sveta zodpovedá Bohu. obr 7.

Tú zodpovednosť biblický text vyjadruje dvoma slovami: abad a šámar - obrábať a strážiť. „abad“ znamená slúžiť. Hebrejský jazyk to slovo najčastejšie používal v zmysle bohoslužby. Tam kdesi text mieri: Jediným skutočným chrámom Boha je kozmos – celá príroda. V tom chráme má človek zodpovednosť kňaza. Konať bohoslužbu v tom chráme jednoducho znamená vziať na seba tvorivú zodpovednosť za rozvoj zdravého života na zemi. Ako si človek skrotil zvieratá? Tak, že sa o ne staral. Ako človek kultivoval rastliny? Tak, že sa o ne staral.

Druhým imperatívom je slovo strážiť. Hebrejské „šámar“ znamená bdieť, ako bdie strážca nad tým čo je treba chrániť. Pred akým zlom mal človek v tom dobrom raji svet chrániť? Nuž to je z textu zrejme. Mal svet chrániť sám pred sebou. obr 8 V strede mýtického raja rastie strom zla. Človek z neho je, prekročí hranicu čistej vôli k dobru, a osvojí si múdrosť zla. Had v korune stromu šepká prastarú lož: Prekroč hranice dobra a zla a staneš Bohom sveta. Strom i had sú obrazom drámy ľudského srdca. Aké nezabiješ? Kým nezabiješ nemôžeš vedieť aké je to zabiť. Aké nepokradneš: aké nevypovieš falošné svedectvo, kým nepokradneš nemôžeš vedieť aké je to kraďnúť, kým neoklameš nemôžeš vedieť aké je to klamať. Prekroč hranice zruš väzby zodpovednej lásky a budeš neohraničený ako Boh.

Nuž človek záhradu sveta musí chrániť sám pred sebou. Pred zlom démonického sebaklamu. Veď konanie zla neprehlbuje poznanie, skôr naopak – zatemňuje srdce. Vykonané zlo ma mení. Zatvrdzuje srdce, spútava nás závislosťou. Zakaľuje srdce strachom, závišťou, lakomstvom, nenávišťou. Srdce zakalené zlovoľnými vášňami stráca schopnosť vnímať pravdu – čistú skutočnosť. Zakalené srdce stráca schopnosť vnímať Boha a vo svojej slobodnej zodpovednosti mu odpovedať životom. Človek zo zakaleným srdcom svoju moc nad svetom uskutočňuje z egoizmu a svojvôle. Svoju schopnosť tvoriť vzťahy so živým svetom uplatňuje bezohľadne ide mu iba o vlastný prospech.

Keď indián zabil bizóna – poďakoval mu za život ktorým nasýti svoju potrebu, nevnímal smrť bizóna ako korisť ale ako obeť. Farmár sa o svoje zvieratá staral. Dnes však v honbe za neustále rastúcou hojnosťou a blahobytom, človek vyrába zvieratá vo veľkochovoch – produkuje ich v obrovských fabrikách na živé mäso. Tu sa zvieratá rodia ako balíky mäsa do celoživotného utrpenia, sú umelo vykrmované na smrť. V potravinách si tie výrobky kupujeme, no bezcitnému utrpeniu cez ktoré k nám tá potrava prišla nevenujeme ani letmú pozornosť. Tu treba začať, obnoviť čistotu srdca začať svet vnímať otvorenými očami úcty a lásky k životu a prebrať za to čo vidíme zodpovednosť.

V centre kresťanskej vízie sveta je tajomstvo Krista. Moja reflexia by nebola úplná, keby som sa o tomto centre aspoň krátko nezmienil. Kristus kresťanskú víziu sveta osvetľuje dvoma veľkými symbolmi. Najprv sa pred nás stavia ako Kristus kozmu – Logos – slovo z ktorého povstáva svet. „Na počiatku bolo slovo“ píše autor Jánovho evanjelia: „to slovo bolo u Boha a to slovo bol Boh. Z neho povstáva všetko, bez neho nepovstalo nič čo jestvuje.“ Kristus ako celostné telo kozmu, je v tomto zmysle všade. V orlovi čo nado mnou letí, v tráve na ktorú šliapem, vo vode ktorú pijem, či v mačke ktorá si sadla na moju klávesnicu. Úctou k životu si vytváram vzťah lásky ku Kristovi kozmu. **obr 9.**

Druhým symbolom je Kristus kríža. Boha pred nás stavia ako obetavosť lásky, princíp milosrdenstva. Ježiš sa zjavuje ako syn Boží v dobrovoľnom akte obeť života. Azda toto mal na mysli Pavel keď hovoril, že celé stvorenie očakáva zjavenie božích synov. Človek ak sa chce stať človekom, potrebuje vstúpiť na cestu obetavosti. Zrieknuť sa svojej výhody nad svetom, obmedziť svoj konzumný egoizmus. Tu začína

ekologický postoj k svetu, zásadnou voľbou, žiť skromný jednoduchý život, obmedziť svoju žiadostivosť i túžbu po bohatstve a prepychu. Askéza nie je iba radikálnou voľbou kontemplatívnych mníchov, patrí k životnému štýlu každého kto chce naplniť zmysel svojej ľudskosti. Nie je jedno aký vysoký je môj životný štandard, čo kupujem, aký odpad tvorím, separovanie odpadu nie je módnym výstrelok, nie je jedno či plytvám vodou a potravou, každým činom tvorím svoj vzťah k živému svetu.

Hoci som tému celkom nevyčerpal vidím, že vy ste už celkom vyčerpaní. Nuž končím krátkou básničkou text 10.

nebo ma neprestajne

sníma z každej strany

hora na mňa čaká

vietor mi šepká meno

ktoré nikde nezačína

a nikde nekončí

strom ma pozná

podľa chôdze

ani hline

nie je jedno

kto som